

CZÉTÉNYI Piroska:

A tervszerű műemlékvédelmi tevékenység előfeltételei 1945 és 1963 között teremtődtek meg. Az 1949. évi 13-as számú törvényerejű rendelettel létrehozott Múzeumok és Műemlékek Központjának műemlékvédelemmel kapcsolatos tevékenysége előbb a népművelési miniszter, majd a Minisztertanács által létrehozott Építészeti Tanács, s ezt követően pedig 1955-ben az Országos Építésügyi Hivatal hatáskörébe tartozott.

A műemléki feladatok 1957-ben kerültek az Építésügyi Minisztériumhoz, és ugyanabban az esztendőben veszi át a Fővárosi Tanács Városrendezési és Építészeti Osztálya a műemléki jogkör gyakorlását a főváros területén. Ez azért figyelemre méltó, mert a műemlékvédelem a legtöbb országban a művelődésügy hatásköre, és a fenti szervezeti megoldással Magyarország a kivételek közé tartozik.

A műemlékvédelemnek az építésügyi tárcához való kerülése annak a körülménynek a célszerű és idejekorán való felismeréséből született, hogy noha ez a feladat kulturpolitikai, szorosan be van ágyazva városrekonstrukcióba, s összeütközése a gazdasági, ipari élettel a kulturális érdekek vereségével járhat. Ugyanakkor, lévén, hogy a műemlékek építmények, fontos, hogy a műemléki érdeket is ugyanaz a tárca képviselje, mely gazdája a tervező vállalatoknak, az építő- és építőanyagiparnak. A város minden esetben bonyolult rendszert jelent, melyben a városrendezési tevékenység teremt megfelelő élet-, munka- és lakókörülményeket. A városokban végrehajtott rekonstrukciókat aszerint különböztetjük meg, hogy részben, vagy teljesen avult városban történik-e, ahol ezt a rekonstrukciót elsősorban a gazdaságosság körülményei szabják meg. Mig a történeti városok rekonstrukciója éppen a műemlékhatósági tevékenységgel és a jogszabályok segítségével a kulturpolitikai érdeket előtérbe helyezheti. Mód van annak a mérlegelésére, milyen környezetet teremt a megmaradó építészeti emlékeknek és melyektől fosztja meg a várost a rekonstrukció.

A főváros több mint 15 esztendeje fejt ki a városrendezéssel szoros együttműködésben a műemlékvédelmi tevékenységét. Ez a védett épületeknek nem pusztán egyenként való fenntartását jelenti, hanem, mint a város jellegzetességét adó együttesek fenntartását és a város egészébe való befoglalását. Egyben visszahelyezésüket a modern társadalmi és gazdasági élet feltételei közé.

E feladat megoldását megkönnyítette az, hogy az egyházi műemlékektől eltekintve a védett épületeknek ugyszólván teljes állománya állami tulajdon. Így a helyreállítások a városfejlődés és -fejlesztés folyamatával szoros összefüggésben történtek és történnék, egy-egy városrésze kiterjedően. Így vált szemünk előtt a budai vár lakónegyede idegenforgalmi centrummá és vonzó igényes lakónegyeddé, mely kulturpolitikai feladatát látványosan teljesíti, szakszerűen helyreállított épületei sorával. Sok-sok terv és szakszerű munka árán őrizve meg az előző korok művészetének, technikai tudásának a bizonyítékát minden leírásnál szemléletesebben.

A várnegyedet, noha csak 1966-ban nyilvánították műemléki jelentőségű területté, a felszabadulás után kezdettől fogva akként kezelték. A Vár egész területére már 1949-ben elkészítette a Fővárosi Tervezőiroda Városépítési Szakosztálya az első rendezési tervet. A helyreállítási gyakorlat megfelelt azoknak a nemzetközi elveknek, amit majd csak jóval később, 1964-ben rögzített az un. Velencei Carta. Ez előírja, hogy az egyes helyreállításoknak tiszteletben kell tartaniuk mindazt, amit a különféle korszakok az épülethez hoztának és igyekezzenek azokból mindent megtartani, illetve felszínre hozni, ami érték, anélkül azonban, hogy előnyben részesítsenek bármelyik kor stílusát a többi rovására.

Az épületeket a helyreállítás nem tekintette egyszerűen anyagi javaknak, hanem kulturális értéknek, s a felhasználásuk során éppen e kulturális érték érvényesülésének engedte át az első helyet. Ezért törekedett arra, hogy az egyes épületek építészeti értéküknek, jellegüknek megfelelő használatot kapjanak. E téren közismerten a legnagyobb szabású a budavári palota, ahol a műemléki terek elsőrendű kulturális célt, az ott előkerült leletanyag bemutatását szolgálják. Rendkívül szerencsés, hogy ez még a dunaparti városkép meghatározó elemének a helyreállítását is jelentette egyben.

Az eddigi tapasztalatok felhasználásával, s a főváros általános rendezési tervébe illeszkedő részletes rendezési tervek alapján kerül sor a fővárossal egyesült három város

közül a másik kettőnek is a történeti városmagjára. A pesti belvárosra, mely kereskedelmi, igazgatási és oktatási centruma a fővárosnak. Zömmel 19. századi épületeinek a korszerűsítése a műemléki feladaton kívül egyben szociálpolitikai feladatot is jelent; az ott lakók életkörülményeinek a megjavítását. Obudán pedig a megmaradó XVIII-XIX. századi épületegyüttesnek kell szerepet találni, és egyidejűleg felszínre kell hozni és be kell illeszteni a modern városrészbe a római- és középkori város emlékeit is, ami egyike a legnehezebb feladatoknak.

Reméljük, hogy a műemléki környezet megóvása e hátralévő területeken is eredményes lesz, hiszen a hazai gyakorlat éppen a közelmúltban ahhoz a nemzetközi elismeréshez jutott, hogy 1972-ben Budapestre esett a választás az ICOMOS III. közgyűlése és kollokviuma megtartására. Az ICOMOS a műemlékvédelemmel foglalkozó nemzetközi szervezet, s e kollokvium a magyar, illetve a budapesti példákon illusztrálta a műemléki környezetben való új építkezés elvi és gyakorlati kérdéseit.

BORÁ Gyula:

Egy nagyvárosnak, mint Budapestnek az összehasonlítása más külföldi nagyvárosokkal, rendkívül bonyolult feladat, ami több okból is adódik. Részben abból, hogy a nagyvárosok dimenziókban rendkívül eltérnek egymástól. Az olyan európai szuper városoknak, mint London, Párizs, Moszkva összehasonlításakor a 2 milliós nagyságrendű városokkal, mint Budapest is, - ami általános Európában -, már a méretekben való különbségekből is igen sok probléma adódik.

Az összehasonlításnak egy másik nehézsége, hogy az egyes országoknak a statisztikai fogalmai és a fogalmaknak a tartalma nagymértékben különböznek. A különbségek következnek a társadalmi rendszerekből is, tehát abból, hogy más fogalmakat használnak Nyugat-Európában, mint amelyeket a szocialista országok statisztikája használ. Az összehasonlításokra jó alapot adnak azok a kutatások, amelyeket az elmúlt 1,5-2 évtizedben végeztek a nagyvárosok fejlődési tendenciáját vizsgálva, és amelyekből bizonyos általánosításokat lehet kiemelni.

Ezek a nagyvárosi fejlődési törvényszerűségek, tendenciák, amelyek az összehasonlításnál segítségünkre lehetnek, a következők:

1. Az európai nagyvárosok korunkbeli fejlődése többnyire agglomeráció formájában folytatódik tovább, azaz nemcsak a nagyváros, a városcentrum fejlődik, hanem körülötte kisebb vagy nagyobb övezetekben agglomerációs területek alakulnak ki.

Budapest történelmi fejlődésében az agglomerációs tendenciák már korán és gyorsan érvényesültek. A három város Budapestté 100 évvel ezelőtt egyesült, de pár évtized múlva az agglomerációnak az első jelei megmutatkoztak, és az első világháborúig már jelentős agglomeráció alakult ki.

2. A városcentrum népessége csökken, ezzel szemben az agglomerációs területek népessége növekszik. Ez a tendencia a szocialista nagyvárosoknál még kevésbé érvényesül, ennek sok oka van, többek között, hogy még elég általános a lakáshiány. De ha azt nézzük, hogy a betelepülő népesség Budapest esetében is ma már elsősorban az agglomerációs övezetbe települ le, és az agglomerációs övezeteknek a népességének növekedése gyorsabb, mint a városcentrumé, akkor az agglomerációnak ez a tendenciája Budapesten is érvényesül.

3. A nagyvárosoknak sajátos demográfiai viszonyaik vannak. Az előadásból kapott kép igazolja, hogy Budapest demográfiai adottságai is - bizonyos időbeli eltérésekkel - nagyjából megegyeznek más nagyvárosokéval.

4. A nagyvárosok egyik legfőbb sajátossága a foglalkozási struktúra átalakulása. A nagyvárosokat a korábbi évtizedekben - gondoljunk itt elsősorban a múlt század végére és a század elejére - döntően az ipar vitte előre. Azóta a helyzet megváltozott és a nagyvárosok foglalkozási szerkezetében a leggyorsabban a terciér szektor növekszik, mégpedig döntően az ipar rovására. A terciér szektor megerősödése Budapest vonatkozásában is felismerhető, bár hozzá kell tennünk, lassabban, mint sok más európai nagyvárosban. A budapesti foglalkozási szerkezetben magas az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak aránya (meghaladja a 40 %-ot), ami ma már kevés európai nagyvárosban található. Érdekes, hogy mindössze egy európai nagyvárosban, Londonban nem csökkent az elmúlt 100 évben,